Studijní texty k disciplínám Syntax 1 a Syntax 2 (ÚBK FPF SU v Opavě)

Jana Svobodová: Česká skladba

Komentář: Tato cvičení byla vybrána z původních skript J. Svobodové *Česká skladba pro studenty učitelství*. Výkladová část jejich textu (v inovované podobě) je obsahem části 7. Skladba v učebnici J. Hubáčka a kol. *Čeština pro učitele* (4. vyd., Vade mecum Bohemiae, 2010), proto předkládaná studijní opora obsahuje pouze cvičení, která do učebnice *Čeština pro učitele* zahrnuta nejsou. Studenti si na textech ověří, nakolik zvládli problematiku po prostudování příslušných výkladových pasáží. Pod každým cvičením je uveden krátký klíč k řešení.

Žlutým podtiskem jsou ve cvičeních vyznačeny takové celky, které se využívají jako podklad u zkoušky ze Syntaxe 2. Mohou kromě toho pomáhat také při nácviku interpunkčního pravopisu, protože většina z nich obsahuje zajímavé interpunkční jevy. K procvičení interpunkce slouží i další připojený diktát s řešením (zde jako PŘÍLOHA na konci).

Jednodušší interpunkční diktát je zařazen jako zápočtový po Syntaxi 1, komplexnější pak po Syntaxi 2 v rámci zkoušky. Do uvedených diktátů u zápočtu (Syntax 1) a zkoušky (Syntax 2) se vesměs používají jen větné celky z učebnice Jany Svobodové *Průvodce českou interpunkcí* (nejnovější vydání z r. 2013, **Vade mecum Bohemiae).**

Úprava pokynů: duben 2014

CVIČENÍ č. 1

Tvořte rozmanité další výpovědi, jejichž základová větná struktura odpovídá GVV S_1 – VF – S_4, resp. (S_1) – VF – S_4. Ve svých výpovědích obsazujte také pozice fakultativní.

Klíč k řešení cv. č. 1:

Náš soused z domu včera výhodně koupil ojeté auto.

S_1 – VF – S_4

Včera výhodně koupil ojeté auto.

(S_1) – VF – S_4

(S_1 = mohlo by být doplněno „on“, tj. *náš soused z domu*)

Podobně: *Nahradí v budoucnu blesková operace oka laserovým paprskem kontaktní čočky?* (S_1= *blesková operace oka laserovým paprskem;* VF = *nahradí;* S_4 = *kontaktní čočky*; fakultativní člen = příslovečné určení času *v budoucnu* – nezapisuje se jako komponent GVV)*; Odstraní vážné oční vady?* (podmět nevyjádřený samostatným slovem, tedy (S_1); VF = *odstraní;* S_4 = *vážné oční vady*).

CVIČENÍ č. 2

Rozhodněte, které z uvedených vět mají základové větné struktury (ZVS) totožné. Zapište je gramatickým větným vzorcem (GVV). Vyjděte od VF a jeho valenčních doplnění (levovalenčních i pravovalenčních, obligatorních i potenciálních):

(1) Stále navazujeme na odkaz předků. (2) Komenský formuloval řadu převratných pedagogických zásad. (3) Osvěžující mezichod příjemně zkrátí delší přestávky mezi jídly. (4) Klavír přestěhujeme do výklenku vedle okna. (5) Kéž by město získalo peníze na obnovu pomníku na náměstí! (6) Už se taky těšíte na prázdniny? (7) Vynikající kávu poznáte podle

vůně. (8) Dobrý herec vtiskne neživému textu punc autentičnosti. (9) Podej mi další čistý talíř na polévku! (10) Kdo mě včera hledal?

Klíč k řešení cv. č. 2: **Shodný** GVV v podobě (S_1) – VF – na S_4 mají celky č. (1) a (6) = (*někdo) navazuje na něco* a (*někdo) se těší na něco*.

CVIČENÍ č. 3

V simulovaném dialogu učitele se žáky různými způsoby vyzývejte žáky (jednotlivce i kolektiv třídy), aby se utišili, aby si připravili sešity, aby neopisovali od souseda, aby vstali, aby si nic nezapomněli pod lavicí. Porovnávejte použité Vfo, hodnoťte jejich očekávaný dopad na žáky.

Klíč k řešení cv. č. 3: *Už se utište*. (= základní imperativní Vfo; vhodná); *Tak se (hezky) utišíme*. (= místo imperativu vhodně užita forma indikativu pro 1. os. pl.; zvl. na 1. stupni velmi vhodné, žáky vítané); *Klid! Mlčet!* (= neosobní elipsa a infinitiv, málo vhodné, formulace působí stroze a nepříjemně, zvláště nejsou-li doplněny ani oslovením ve vokativu).

CVIČENÍ č. 4

Porovnejte následující otázkové Vfo a pokuste se posoudit, zda mohou v určitých výukových komunikačních situacích fungovat i jinak než výpovědi s KF otázky:

(1) Kdo má dnes službu? (2) Kdo přinesl tu pěknou kytičku? (3) Kdo poradí Martinovi? (4) A tu aktovku bude uklízet kdo? (5) Kdo dnes ještě nebyl u tabule? (6) Další na řadě bude kdo? (7) Kdo měl diktát bez chyby? (8) Někdo tomu snad nerozuměl? (9) Pomůže mi někdo? (10) Mohl by mi někdo podržet dveře?

Klíč k řešení cv. č. 4: (1) – nejen skutečná otázka, ale výpověď může v dané situaci znamenat také vybídnutí (výzvu) směrem k určeným žákům (službě), aby nezapomínali plnit své povinnosti, popř. výčitku (až varování).

CVIČENÍ č. 5

Rozlišujte skupiny koordinační a adordinační a uvádějte, kdy jde o několikanásobný větný člen a kdy je větný člen komplexní. V rámci koordinační skupiny zjišťujte významový poměr mezi složkami; u adordinační skupiny lze upřesnit, zda v ní jde o prosté vysvětlení, anebo o další speciální význam. V obou skupinách odůvodňujte interpunkci.

(1) V roce 1786 vznikla na Koňském trhu v Praze proslulá Bouda, první česká divadelní scéna. (2) Oblíbil jsem si Nerudovy Balady a romance, Písně kosmické i Knihy veršů. (3) Procházka po pobřeží byla příjemná, neboť vrcholil květen, měsíc slunného počasí a vlahého vánku, nejlepší měsíc v Japonsku. (4) Jak otec, tak matka souhlasili s mým řešením, totiž s prodejem luxusní chaty a koupí menšího rodinného domku. (5) Hrdě vám tento muž ukazuje své kačenky a vláčky, motýlky a koníky, závodní autíčka, letadla a pistolky, prostě dětské sny zhotovené ze dřeva. (6) Zavazadlo balíme pečlivě, a to jednu vrstvu po druhé. (7) Komenský se ve Fulneku věnoval nejen pastorské a učitelské práci, ale i své činnosti nejvlastnější – psaní. (8) Nové brambory vaříme ve slupce nebo lehce oškrábané. (9) Divák se z děje dozvídá jednak o pocitech postav, jednak o jejich úmyslech či dohadech. (10) Někteří herci, konkrétně nejmladší členové souboru, jako by v závěru představení ztráceli vnitřní jistotu. (11) Nemohou-li ptáci najít přírodní hnízdiště, využívají k odchovu mláďat i jiných míst, zejména schránek na dopisy, komínů nebo okapů. (12) O jeho výhradách, či spíše námětech k dalším úvahám, už něco vím. (13) Staletími prověřené jsou léčivé účinky mnohých rostlin, například máty, heřmánku, pelyňku nebo šalvěje. (14) Děti si pochutnají na moučných jídlech, jako na koláčích a koblihách. (15) Vezmi si buď teplou zimní bundu, nebo aspoň pořádný svetr! (16) Postupuje jaksi

dospěleji, a tedy pomalu. (17) Prostá píseň slepého houslisty Mareše z Fidlovačky se postupně vyvinula v národní hymnu ne na něčí příkaz, ale z lidové vůle. (18) Do lékárničky nepatří čisticí či chemické prostředky. (19) Pavel Vejvanovský, známý barokní hudební skladatel, se narodil v Hlučíně. (20) Zásady Komenského přesahují nejen hranice zemí, ale i hranice času.

Klíč k řešení cv. č. 5: (1) Výraz *proslulá Bouda, první česká divadelní scéna* = adordinační skupina, vysvětlovací typ přístavku, zde bez použití adordinačního výrazu mezi součástmi skupiny; kdyby následoval jakýkoli další text, kladla by se čárka také za skupinu; jde o komplexní větný člen (podmět). (2) Výraz *Nerudovy Balady a romance, Písně kosmické i Knihy veršů* = koordinační skupina, slučovací poměr mezi složkami (složky jsou 3, první z nich obsahuje rovněž (integrovanou) koordinační skupinu *Balady a romance*); několikanásobný předmět. (3) Výraz *květen, měsíc slunného počasí a vlahého vánku, nejlepší měsíc v Japonsku* = adordinační skupina (složená z 3 složek, druhá z nich obsahuje (integrovanou) koordinační skupinu o 2 (rozvitých) složkách *slunného počasí a vlahého vánku*); komplexní podmět.

CVIČENÍ č. 6

V následujících celcích určujte, kde a jakými formálními prostředky je realizován syntaktický vztah dominace:

(1) Vyhnanec často vzpomínal na domov. (2) Hodiny na zdi odbily půlnoc. (3) Do noci zářila poslední okna chalup. (4) Toužila po slávě, pyšnila se vlivnými známostmi a na nás se dívala s pohrdáním. (5) Podej mi buď bundu, anebo svetr. (6) Cesta k moři proběhla bez závad. (7) O svátcích v naší rodině vládne pohoda. (8) Střepiny skla nejsnáze sesbíráme pomocí navlhčené vaty. (9) O svých záměrech dívka prozatím pomlčela. (10) Polední slunce vytrvale rozpalovalo jemný písek na pláži. (11) V semináři jsem se podrobně zabývali syntaktickými vztahy. (12) Komu patří ta taška pod sedadlem?

Klíč k řešení cv. č. 6: (1) vyhnanec-vzpomínal: dominace – shoda (dominující výraz podtržen), formálně shoda slovesného tvaru se substantivem, shoda se týká osoby, čísla, jmenného rodu; vzpomínal-často: dominace – přimykání; vzpomínal-na domov: dominace – řízenost, vazba v předložkovém pádě. (2) hodiny-odbily: dominace, formálně shoda slovesného tvaru se substantivem; hodiny-na zdi: dominace – přimykání; odbily půlnoc: dominace – řízenost. (3) okna-zářila: dominace, formálně shoda slovesného tvaru se substantivem; zářila-do noci: dominace – přimykání; poslední-okna: dominace – shoda; oknachalup: dominace – řízenost.

CVIČENÍ č. 7

Vyhledejte podměty vyjádřené nevětně i větně, popř. nevyjádřené. U nevětných typů zjišťujte, zda jsou holé nebo rozvité, několikanásobné či komplexní. Určete, co je základem nevětně vyjádřených podmětů:

(1) Ani chladné a deštivé počasí náš výlet nepřekazilo. (2) Je zajímavé pozorovat malé děti při hře. (3) Pokaždé mě rozlítostní, když vidím trpět děti. (4) Počet obyvatel na Zemi stoupá, zemědělské půdy však stále ubývá. (5) Zůstaly mi staré váhy s naleštěnými mosaznými miskami, umně modelovanými jazýčky a sadou závaží ve vysoustružené dřevěné krabičce. (6) Kapradě a přesličky pozná každý. (7) Na dálnici nejsou ani křižovatky, ani semafory. (8) V roce 1786 vznikla v Praze proslulá Bouda, první česká divadelní scéna. (9) Vyvolanému žákovi dlouho trvalo, než spočítal zadaný příklad. (10) Jen ten, kdo se bojí jednotlivce, hledá dav. (11) Moje první velká chyba byla, že jsem do Anglie neodjela před válkou. (12) Vadilo mi, že se nesnažil plnit své sliby. (13) Překonávat svízele mu pomáhaly zásady a výchova

z domova. (14) Kdo se bojí, nesmí do lesa. (15) Prolétá-li pilot nízkou oblačností, chvíli před sebou nic nevidí. (16) Helena, naše bývalá kolegyně ze školy, se dala na trnitou dráhu podnikatelky. (17) Nevyplácí se odkládat splnění povinností na poslední chvíli. (18) Povrch kraje rozdělují kotliny na několik pásem. (19) Nijak nepřekvapí, že mezi látkami mořského původu se těší mimořádné pozornosti látky s účinkem protinádorovým. (20) Pokojové květiny v zimě zaléváme v nevytápěných studených pokojích jen málo, úplně zaschnout ovšem nesmějí. (21) Náhlá ztráta tělesné teploty vede k prochlazení, zvlášť důležité je chránit v zimě hlavu, která přijímá chlad první. (22) Na formuláři bylo potvrzeno, že jsme zaplatili zálohu. (23) Na formuláři bylo potvrzeno, kdy byla zaplacena záloha. (24) Stále přibývá civilizačních nemocí, tedy nemocí ze životního stylu. (25) Uvolnit místo staršímu člověku je slušnost, uvolnit místo tělesně postiženému je povinnost.

Klíč k řešení cv. č. 7: Podmět ve větě (1) je rozvitý, nevětně vyjádřený, a to *(ani) chladné a deštivé počasí*, přitom *ani* je zde částice; základ podmětu *počasí*, podmět tedy není několikanásobný, protože má pouze jeden základ; několikanásobný je zde až přívlastek rozvíjející substantivum *počasí.* (2) Podmět je s infinitivním základem (rozvitý): *pozorovat malé děti při hře*. (3) Podmět první věty je vyjádřen větně: *když vidím trpět děti*; tato vedlejší podmětná věta má svůj vlastní podmět nevyjádřen (*já*).

CVIČENÍ č. 8

Rozhodněte, které větné struktury jsou bezpodmětné:
(1) Vrtulníkem letecké záchranné služby v Ostravě-Zábřehu se létá k různým případům zhruba pětsetkrát do roka. (2) Berte na chlapce ohled, od rána je mu teskno. (3) Od splavu sem doléhalo výskání dětí. (4) Nestačí se jen bát srdečního infarktu, ale je nutno se postarat o prevenci. (5) Pod ledem je vidět chladnou a temnou hlubinu. (6) Informace o počasí jsou hlášeny v každé zpravodajské relaci. (7) Určité výhody život ve velkoměstě přináší. (8) Bylo to k neuvěření, ale svítalo. (9) Svatebčany nudilo hryzat jen do husích stehen. (10) Nejlépe se cestuje nalehko a bez zavazadel. (11) Vlasů a rozumu nikdy nepřibývá. (12) Ze všech stran vyrazilo k místu nesnází různými tempy několik plavců. (13) Letadlo se dovedlo velmi dobře vypořádat s mlhou, ale jen když nefoukalo. (14) Překvapilo mě, že v jeho mysli stále žije řada pošetilých klukovských přání. (15) V návodu bylo uvedeno, že přístroj je třeba chránit před vlhkem. (16) Na zájezdě bylo pamatováno i na děti. (17) Už se smráká. (18) Je tu šero. (19) Nebylo radno nikomu prozrazovat, kdo nám pomohl. (20) Před bouřkou obvykle bývá dusno.

Klíč k řešení cv. č. 8: Celek (1) je bezpodmětná struktura, obsahuje zvratné pasivum *létá se*; děj je pojat neosobně, konatel tu záměrně není vyjádřen, i když není neznámý (*tým záchranářů*; *posádk*a). První věta v souvětí (2) má podmět nevyjádřený (*vy*), druhá je bezpodmětná. V celku (3) je (rozvitý) podmět vyjádřen – *výskání dětí*.

CVIČENÍ č. 9

V těchto větných celcích vyhledejte přísudky. U nevětných přísudků zjistěte, zda jsou holé, anebo rozvité, slovesné, anebo slovesně jmenné; u rozvité přísudkové části stanovte, co je jejím základem. Rozlišujte mezi složenými slovesnými tvary a složenými přísudky. U vedlejších vět přísudkových vysvětlete, co zastupují, a určete celou komplexní pojmenovávací jednotku, která je ve funkci přísudku. Všímejte si i několikanásobných přísudků a jejich typů.
(1) Fotografie může zastavit čas a vdechnout vteřině nesmrtelnost. (2) Děvčátko šup pod stůl. (3) Měl by sis začít všímat i svého okolí. (4) Svět chce být klamán. (5) Kdo říká, co si myslí, je

blázen a zaslouží si, co ho pak potká. (Adina Mandlová) (6) Ze všech stran vyrazilo k místu nesnází ráznými tempy několik plavců. (7) Vlasů a rozumu nikdy nepřibývá. (8) Bylo to k neuvěření, ale svítalo. (9) Informace o počasí v naší vlasti, ale i ve vybraných rekreačních oblastech Evropy dnes snadno zjistíme z televizních zpráv. (10) Námořníci bývají od rány. (11) Přál jsem si rychle usnout. (12) Musela jsem se hlídat, abych neprozradila své pravé přesvědčení a nepřipravila manžela o dobrou zákaznici. (A. Mandlová) (13) Nebylo a není snadné přesvědčit veřejnost, že odevzdat čas od času půllitr vlastní krve nemůže zdravému organismu uškodit. (14) Už zbývalo jen zavěsit pod každé rameno lustru broušenou skleněnou kapku. (15) Někdejší Egypt byl nejen zemí pyramid a dalších památek dávné historie, ale také perspektivním obchodním partnerem. (16) Louče jsou naštípané třísky ze smolného dřeva. (17) Pojízdné schody jsou momentálně mimo provoz. (18) Stříbřitě lesklý trup letadla se rychle přibližoval a mohutněl. (19) Fantazie je vítr, který v lidském jedinci ukládá semínko zvědavosti a touhy nahlédnout pod roušku tajemství. (20) Život studentský nejsou jenom skripta, i když právě skripta se stala symbolem studia. (21) Vážným soupeřem člověka v boji o životně nezbytné zdroje vždy byl škodlivý hmyz. (22) V obývacím pokoji máme čerstvě vymalováno. (23) Starobylá tradice a vznešenost renovované historické budovy Národního divadla jako by spojovaly úsilí minulých generací s přítomností. (24) Bylo slyšet jenom kvílení brzd. (25) Velkým snem městských obyvatel je vlastnit v hezkém koutku přírody alespoň malý pozemek s útulnou chatou. (26) Mláďata kňučí, bečí, štěkají a perou se, až konečně vyčerpána odběhnou ke své mámě, aby se napila jejího mléka. (27) Vzteklina je známa odedávna, její popis se nalezl dokonce na papyru ze třetího tisíciletí před naším letopočtem. (28) Nejsi taková, jakou jsem si tě vysnil. (29) Nejsi, jak ses dělala. (30) Loni mrzlo a sněžilo už koncem října. (31) Darování je závazný dvoustranný právní úkon. (32) Hned večer jsem novou látku nejen nastříhala podle vzoru, ale také hned sestehovala. (33) V křoví něco zašelestilo. (34) Byl to ježek. (35) Stačilo udělat hluk a plaše odcupital. (36) Můj nový šálek se zlaceným ouškem se rozbil. (37) Dítě je dar života i trvalý závazek, největší radost i nekončící odpovědnost. (38) Nakropené prádlo musíme důkladně vyžehlit nebo vymandlovat. (39) Špičkoví uživatelé robotů v Japonsku tvrdí, že automatizovat lze pouze takovou výrobu, ve které není překročeno jedno procento zmetků. (40) Svět bez válečných konfliktů – ideál lidstva. (41) Robert jako by tušil, že zákazník zase vyrukuje s nějakým nehorázným požadavkem. (42) Rozhovor se sestrou mě úplně vyvedl z míry. (43) Nebudu tě do toho zbytečně zatahovat. (44) Narodila jsem se v Brně, prožila jsem tam dětství a na tamější univerzitě jsem i vystudovala. (45) Nehty na rukou nestříháme, ale pilujeme.

Klíč k řešení cv. č. 9: Přísudková část v celku (1) *může zastavit čas a vdechnout vteřině nesmrtelnost* je nevětně vyjádřený několikanásobný rozvitý složený slovesný přísudek k podmětu *fotografie*; modální sloveso ve tvaru VF je doplněno dvěma infinitivy, oba jsou rozvité; základ přísudku je *může zastavit a vdechnout*. Tento typ přísudku však představuje pomezní typ na přechodu k souvětí; bylo by možno také uvažovat o souvětí se dvěma větami, kde ve druhé větě je vypuštěno (elidováno) VF *může.* (2) Přísudek náhradně (sekundárně) vyjádřen citoslovcem *šup*. (3) Složený slovesný přísudek se základem *měl by sis začít všímat* (*měl bys + začít + všímat si;* první dvě použitá slovesa jsou neplnovýznamová – modální a fázové – až teprve třetí sloveso v řadě je plnovýznamové).

CVIČENÍ č. 10

Určujte předměty vyjádřené větně nebo nevětně. Postupujte tak, že nejprve zjistíte vazbu (nebo vazby) predikátového VF a potom popř. vazby dalších (neurčitých) slovesných tvarů nebo adjektiv. U nevětných předmětů zjišťujte, zda jsou holé nebo rozvité, popř. několikanásobné (holé nebo rozvité), či komplexní, a vyhledejte u nich základ (základy):

(1) Směsice mých pocitů zahrnovala jak zklamání, tak údiv. (2) Cesta k novým cílům nebude prosta překážek. (3) S určitostí můžeme tvrdit, že Antonín Dvořák se zúčastnil jak zkoušek opery Evžen Oněgin, tak slavnostní premiéry v prosinci 1888. (4) Když slyším, jak si snoubenci svatosvatě slibují, že se v manželství nikdy nepohádají, v duchu se jejich naivitě usmívám. (5) Problémy ekologie neznají hranic. (6) Mladé keře magnolie je vhodné chránit v prvních letech po výsadbě před mrazy přikrývkou ze suchého listí a chvojí. (7) Budoucnost je otevřená, jsem plný nadějí, pochyb, odhodlání, nejistot, plánů, obav. (8) Vadilo mi, že se Petr ani nesnažil splnit to, co slíbil. (9) S radostí přivítala, když jí přítelkyně obstarala vstupenku na módní přehlídku. (10) Můj zdravotní stav je údajně přiměřený věku. (11) Jednou denně rozžvýkat lžíci koprového semene znamená účinně předcházet ischemické chorobě srdeční. (12) Do výkladů světa jsme se nepletli, teze nás nezajímaly, nikoho poučovat jsme nemínili. (13) Konečně pochopil, co mu ostatní už dlouho nenápadně naznačovali. (14) Jen ten, kdo to zažil, ví, jaké to je, když najde po dovolené svůj byt vykradený. (15) Italský pomocník sedí na stoličce u kamen a stará se, aby jejich žár nevyhasl. (16) Mácha dokázal trávit v přírodě dlouhé chvíle, probdít v ní celou noc a naslouchat jejím zvukům, pozorovat její proměny. (17) Jak dlouho ženě trvá, než zvládne bitevní pole kuchařské? (18) Nebudeme radit zkušeným zálesákům, neboť ti by spíše mohli učit nás, ale těm, kdo potřebují některé pokyny pro pobyt v přírodě oprášit, nabízíme nezištnou pomoc. (19) Řeřicha setá je velice zdravá rostlina, která podporuje trávení, příznivě ovlivňuje látkovou výměnu i tvorbu krve, aktivizuje činnost trávicí soustavy a je močopudná. (20) Dostal jsem mnoho tipů na levné elektrospotřebiče, leštičky na parkety i na fotografie, kulmy, zapalovače, vrtáky, kávovary a další užitečné předměty do domácnosti. (21) Opravdu nejsem staromilec a netoužím po tom, aby vchod do domu, kde bydlím, střežili kamenní lvi, ale přece jenom si myslím, že můj pražský domov by měl vypadat jinak než domov rodiny českobudějovické nebo plzeňské. (22) Trávit celý život v ráji nelze, neboť pak by člověk nepochopil, co ten ráj vůbec je. (23) Čeština se velmi podobá polštině. (24) Najít jedinou malostranskou kavárničku, která ještě odolává náporu podnikatelských výbojů, je malý zázrak. (25) Obávám se toho, co nedokážu vyslovit. (26) Obávám se toho, že zklamu. (27) Umínil si, že se nebude rozrušovat žádnou další deprimující četbou, a sáhl po humoristickém časopise. (28) Díval se na nádraží na jízdní řád. (29) Rozhodl se raději už nespat, aby nezmeškal vlak. (30) Nebylo a není snadné přesvědčit veřejnost, že odevzdat čas od času půllitr vlastní krve nemůže zdravému organismu uškodit.

Klíč k řešení cv. č. 10: V celku (1) obsazuje VF *zahrnovala* pravovalenční pozici S_4, tedy je zde obsazena jedna pozice předmětu; předmět je několikanásobný, jeho nerozvité (holé) základy jsou *zklamání, údiv*, ty jsou spjaty dvojdílnou slučovací spojkou *jak – tak*. V celku (2) je pouze jeden (nerozvitý) předmět k adjektivu *prosta*, a to *překážek*. V celku (3) je přítomna vedlejší věta předmětná (připojená *že*); v jejím rámci se vyskytuje dvojnásobný (rozvitý) předmět v genitivu se základy (jak) *zkoušek*, (tak) *premiéry*.

CVIČENÍ č. 11

Rozlišujte mezi předměty a příslovečnými určeními, u pomezních typů vysvětlete, ke kterému řešení se přikláníte. Zjišťujte, která z doplnění zde mají valenční povahu.

(1) Není na světě člověk ten, aby se zavděčil lidem všem. (2) Úrazům v domácnosti můžeme předcházet například tím, že při práci ve výškách používáme stabilního dvojitého žebříku. (3) Dodržováním zákonem stanovených povinností přispějete k dobré spolupráci mezi zdravotnickými zařízeními, zdravotní pojišťovnou a zaměstnavateli i k plnění nároků pojištěnců, které vyplývají ze zdravotního pojištění. (4) Ministři vnitra České republiky a Slovenské republiky se na schůzce v Piešťanech dohodli doporučit svým vládám řešení úprav společné hranice. (5) Do každého rohu šachovnice umístíme figurku, která vypadá jako zajímavá okrouhlá věžička se zubatým cimbuřím. (6) Správné ostrosti vidění u krátkozrakých osob lze dosáhnout úpravou dioptrické mohutnosti oka pomocí brýlí nebo kontaktních čoček. (7) Zlaté ornamenty na bundě působí bohatě a romanticky, přitom se však báječně snášejí s prvkem vyloženě sportovním – se zdrhovadlem. (8) Naše firma spolupracuje s řadou programátorů, kteří disponují nejrůznějšími doplňky a aplikacemi. (9) Potěší nás, dozvíme-li se o dalších užitečných nápadech a pomůžeme-li zprostředkovat jejich prodej. (10) Staré české přísloví praví, že žádný učený z nebe nespadl. (11) Náhle se změnilo počasí a prudkým lijákem, který trval dvacet čtyři hodiny, nasákly kožené štíty římských vojáků tak, že ztěžkly a nedalo se s nimi bojovat. (12) Na rozbředlé cestě nohy klouzaly, lidé nedokázali udržet rovnováhu a vozy ustavičně zapadaly. (13) Útočníkům se nedařilo ztéci hradby pevnosti. (14) Samostatnost nespasí a neudrží žádného národa, národ si musí udržet samostatnost. (T. G. Masaryk) (15) Vůbec jsem se nebál, že by mě cokoli, co se týkalo Ireny a její rodiny, nudilo nebo rozčilovalo. (16) Rady zkušenějších přijímal, když byly rozumnější než jeho nápad, ale neděkoval za ně ani se netvářil pokorně. (17) Jehlice na pletení mají hladký povrch, aby po nich příze dobře klouzala a pletenina se nepoškodila. (18) Kdybych věděl, co mi tehdy tajili, a kdybych se předem připravil na možné obtíže, nemusel jsem se dnes ocitnout v nesnázích. (19) Věta mluvnicky závislá na jiné větě v souvětí se označuje jako vedlejší. (20) Komu není shůry dáno, v apatyce nekoupí.

Klíč k řešení cv. č. 11: V souvětí (1), které se skládá ze 2 vět, se v rámci 1. věty vyskytuje adverbiále *na světě,* to je nevalenční, patří ke slovesu existence *být*, které nevyžaduje ADV (viz *Strašidla nejsou!*); vedlejší věta, která následuje jako druhá v pořadí, není ani předmětná, ani příslovečná (je přívlastková), v jejím rámci je užit rozvitý dativní předmět *lidem všem* se základem *lidem,* ten má valenční povahu, protože sloveso *zavděčil by se* obsazuje pravovalenční pozici S_3.

CVIČENÍ č. 12

Vyhledejte všechna nevětně i větně vyjádřená příslovečná určení a co nejpřesněji je klasifikujte. U nevětně vyjádřených členů stanovte, zda jsou holé či rozvité, popř. několikanásobné či komplexní, a určete jejich základ:

(1) Přístrojové vybavení vrtulníku se za celou dobu dosavadní existence letecké záchranné služby nezměnilo. (2) Usilovně jsme trénovali, abychom si udrželi kondici. (3) Svým složením neodpovídala vyrobená směs předepsané normě. (4) Pomocí notace můžeme zaznamenat každou šachovou partii, kterou sehrajeme. (5) Co nás příští rok čeká na úseku kultury? (6) Velké chundelaté vločky se snášely k zemi, jako by to ani nebyl sníh, ale nějací bílí motýli, kteří se zapomněli vykuklit a teď to doháněli. (7) Stráně z Bullerbynu dolů ke Storbynu jsou na

sáňkování úplně nejlepší. (8) Léta osmdesátá jsou prostě jiná než celkem bezelstná a průhledná léta šedesátá. (9) Prostřednictvím biskupa byla barokní Kroměříž spojena s mnohými městy v Evropě. (10) Zajíc mívá v zimě hned obě uši jako led. (11) Obrat našeho zahraničního obchodu se ve srovnání s loňským rokem poněkud zvýšil. (12) Angrešt na kompot předem propícháme, aby se lépe prosladil, neplaval ve sklenici a nepopraskal. (13) Hlavní zázrak rodového vzestupu Rothschildů se udál během poměrně krátkého času napoleonských válek, kdy se prosadila silná generace svými bankovními fondy a transakcemi ve službě vlád, schopností řešit delikátní záležitosti, pohybem mezi Londýnem, Paříží a Vídní. (14) Pan rada se vrátil s karafou borůvkového vína a čtyřmi skleničkami z broušeného skla na podnose. (15) Mnohé sporné případy kolísání mezi předmětem a příslovečným určením vyřešíme, jen co si opatříme valenční slovník. (16) Spěšně vyhrkl, aniž si svou odpověď promyslel. (17) Dětský čtenář je zásluhou humorné působivosti textu ochoten přijmout i výchovné aspekty. (18) Vynikající káva se pozná podle chuti a podle vůně. (19) Banány nepatří do chladničky, protože při nízkých teplotách černají. (20) K uložení sýrů je nejlepší chladná spíž. (21) Střepiny skla nejsnáze sesbíráme pomocí kousku navlhčené vaty. (22) Za tři staletí, která uplynula od doby J. A. Komenského, se Evropa změnila k nepoznání. (23) Při čtení či poslechu pohádky si záhy uvědomíme, že postavy vyslovují své myšlenky nahlas. (24) Na delší cestování je v létě pro ženu vhodnější pohodlná sukně. (25) Při zatloukání hřebíčků zapíchneme hrot do kousku kartonu a pomocí této plošky přidržujeme hřebíček u zdi. (26) Vracel se domů v rozpustilé náladě. (27) Václav byl ochoten požít mléko pouze v případě akutního nebezpečí smrti z vyhladovění. (28) Přichází s balíčkem v ruce k Andělinu domu a zjišťuje, že ač je teprve osmnáct hodin, vchod je už zamčený. (29) Kamarádství Petra a Martina vydrželo i přes vysokoškolská studia, i když byli svým založením a postoji hodně rozdílní. (30) Na léčení odjeli do Karlových Varů, našich někdejších nejlepších lázní, dnes města bez nadsázky mezinárodního. (31) Letošní chřipková epidemie byla co do počtu nemocných i co do doby trvání náročnou zkouškou našeho zdravotnictví. (32) Seběhl do kantýny v přízemí budovy zahnat žízeň a koupit si něco k snědku. (33) Spal, jako když ho do vody hodí. (34) Člověk je zdravý, když ho bolí pokaždé jinde. (35) Letadlo bezpečně přistálo navzdory velmi nepříjemné mlze a větru. (36) Keříky brambor byly během léta napadeny mandelinkami. (37) Nemohl štěstím a pohnutím ani promluvit. (38) Nesla se po způsobu tanečnic a zářila svým bezstarostným mládím. (39) Při chybné manipulaci by se mohl desetitunový blok bílého mramoru roztříštit na bezcenné kusy. (40) Děti s výskáním a pištěním vyběhly ze školy, naházely aktovky na jednu hromadu a začaly se koulovat.

Klíč k řešení cv. č. 12: V celku (1) je rozvité příslovečné určení času *za celou dobu dosavadní existence letecké záchranné služby*, jeho základ je *(za) dobu*. V celku (2) je nerozvité příslovečné určení způsobu (vlastního způsobu) *usilovně* a větně vyjádřené příslovečné určení účelu (věta připojená *abychom*). V celku (3) funguje jako rozvité příslovečné určení zřetele výraz *svým složením* (základ *složením*).

CVIČENÍ č. 13

Vyhledejte doplňky vyjádřené nevětně i větně. Rozlište doplňky subjektové a objektové. Všimněte si, jakým slovním druhem je vyjádřen základ u nevětných doplňků. Zjišťujte, zda uvedené doplňky mají charakter valenční (jsou komplementem kvalifikačním), anebo by patřily do rámce suplementu:

(1) Jako rodilému Pražanovi je mu atmosféra velkoměsta důvěrně známa. (2) Nízké stromečky na kraji lesa stály jako vystřižené z krepového papíru. (3) Poslední vstoupil do místnosti bradatý stařec s holí v ruce. (4) Chlapec pobíhal rušnou ulicí úplně vyděšen, marně hledaje maminčiny modré šaty s puntíky. (5) Hubert coby vítěz prvního kola měl teď právo první rány, stál v popředí sám a čekal na pokyn. (6) Absurdní dramatik svůj úkol spatřuje v plastické formulaci toho, čím se trápí všichni, a v sugestivní připomínce tajemství, před nímž stojíme všichni stejně bezradni. (V. Havel) (7) K mezi, kde sídlí stehlík, se kluci ze vsi sběhli a nad ohníčkem zkřehlí si pečou brambory. (8) Slyšeli jsme z chodby kotě, jak žalostně mňouká. (9) Když jsem si uvědomil, že voda je vlažná, zpomalil jsem, obrátil jsem se na záda, abych mohl obličej nastavit slunci, a nechal jsem se nést (,) komíhaje občas rukama. (10) Cibuli a česnek skladujeme vázané ve věncích, které je třeba zavěsit do suché a dobře větrané místnosti. (11) Jako malý chlapec jsem doma vděčně přijímal úkol, abych nakoupil nějakou maličkost. (12) Když se pozdě večer vracela domů, spatřila na druhé straně ulice mě, jak se opírám o sloup lucerny, a rozběhla se za mnou. (13) Nať petržele zahradní se používá jako zdravé zelené koření na celém světě do jídel z masa nebo zeleniny, do salátů, nádivek, pomazánek, omáček i majonéz. (14) Hotová jídla rychle zchladíme a až zcela vychladlá je ukládáme do ledničky. (15) Nové brambory vaříme ve slupce nebo lehce oškrábané. (16) Hlemýžď by se byl rád zeptal, jak se sem Skořepinka dostala, ale ostýchal se. (17) Když se Ivana po necelé hodině objevila osvěžená a zachumlaná do hebkého koupacího pláště z banánového froté, byla už obrazovka televizoru temná. (18) Jeho jsme jakživ neviděli, aby si zapálil cigaretu. (19) V lese slyšeli jen cvrlikat ptáčky a šumět koruny stromů. (20) Hospodyně seděla v kuchyni bledá, rozčilená a roztřesená, neschopná pokračovat v práci. (21) S rozmyslem měřil okem vzdálenost (,) drže v rukou napjatý luk s šípem opřeným o tětivu. (22) Obracím se na tebe jako na svého nejlepšího přítele. (23) Vypadalo to, jako by ho moje prosba zastihla nepřipraveného. (24) Petra za vyjednavače navrhla dívčí polovina skupiny, kluci se přimlouvali spíš za Helenu, která co do výmluvnosti stěží našla konkurenta. (25) V roce 1951 bylo husitské město Tábor vyhlášeno za městskou památkovou rezervaci.

(26) Bobeš hleděl zaražen na otce a nerad viděl, jak se mu čelo krabatí starostmi.

Klíč k řešení cv. č. 13: V celku (1) se vyskytuje rozvitý nevětný doplněk objektový *jako rodilému Pražanovi*, jeho základem je substantivum, proto doplněk substantivní. Představuje nevalenční doplnění, má charakter suplementu. V celku (2) se vyskytuje rozvitý subjektový adjektivní doplněk *jako vystřižené z krepového papíru* (se základem *vystřižené*). V celku (3) funguje jako nerozvitý subjektový adjektivní doplněk výraz *poslední*.

CVIČENÍ č. 14

Vyhledejte větně i nevětně vyjádřené přívlastky. Zjišťujte, ke kterému větnému členu přívlastek patří, tzn. jakou větněčlenskou platnost má dominující substantivní výraz (jako základ jmenné fráze). U nevětně vyjádřených přívlastků stanovte, zda jsou holé, rozvité, popř. postupně rozvíjející, několikanásobné nebo komplexní, vyhledejte jejich základ (základy) a uveďte, čím (jakým slovním druhem) jsou vyjádřeny. Rozlišujte přívlastky shodné a neshodné (rekční a přimykající). Všímejte si pravopisně obtížnějších typů.

(1) Pozorný rozhodčí trestal nefér hru obou týmů. (2) V malé stylové hospůdce, kterou jsme objevili v uličce na předměstí, se libá vůně grilovaných kuřat mísila s vůní domácích buchet s povidly. (3) V domě, kde ten starý pán žil, jako by čas úplně zastavil svůj běh. (4) Páteční ráno čpělo dýmem z nedalekých elektráren. (5) Umění vidět v literatuře vše životaschopné

a spojené se skutečností umožňovalo Šaldovi orientovat se v literární situaci pozdější doby. (6) Za dnů, kdy jaro nabývalo na síle a ramenatělo a kdy se Rudolf chystal do Prešpurku na sněm, malíř podnikal dlouhé procházky za město. (7) Věta mluvnicky závislá na jiné větě v souvětí je věta vedlejší. (8) Dobrý bankovní účet představuje úsporu času, peněz a starostí. (9) Spolková vláda schválila německo-českou dohodu o malém pohraničním styku. (10) V ochozech stadionu se sešlo sedm tisíc fanoušků ostravského týmu. (11) Z českých hráčů působících v zahraničí tentokrát neskóroval nikdo. (12) Budeme si všímat pouze těch zvláštností, v nichž se zračí umělecký záměr tvůrce a které jsou nositeli poetiky žánru. (13) Umění dobře se oblékat a vhodně se líčit by se mělo stát pro ženu samozřejmým návykem. (14) Hádka v manželství ani v partnerském vztahu není nic strašného nebo nenormálního. (15) Při přípravě stravy pro děti, zejména hlavních teplých jídel, dbáme na to, aby jídelníček byl pestrý. (16) Jídlo podáváme v klidném a čistém prostředí a využíváme i toho, že barevná úprava pokrmu zvyšuje chuť k jídlu. (17) V posledních letech jsem poznal řadu inteligentních a slušných lidí, které jejich osud poznamenal velmi zřetelně a velmi tragicky. (18) Postupně se dokonce dopracovali k přesvědčení, že lidé kolem jsou špatní, sobečtí a zlí, že všechny mravní zásady, vyšší cíle a nadosobní ideály jsou jen naivními utopiemi. (19) Podlehnout této životní filozofii není v jistých mezních podmínkách nijak těžké, já však přesto považuji podobnou rezignaci, jejímž projevem taková filozofie je, za nejsmutnější druh lidského pádu. (20) Dravá velryba kosatka váží přes tři tuny. (21) Maso ze zvěřiny je tmavé a výrazně aromatické, pro svoji zvláštní chuť však vyžaduje speciální úpravu. (22) Nemá smysl vyjmenovávat všechny mezinárodní akce zabývající se ozonovou vrstvou. (23) Na pánvi opekl bílé domácí klobásky, dal si k nim kremžskou hořčici, propečený, křupavý chléb a dobře vychlazené pivo. (24) Usínal s úpěnlivým přáním, aby se mu zdálo buď něco příjemného, anebo vůbec nic. (25) Cítím stále intenzivněji potřebu oddychu a taky nebezpečí, že se do svých úvah příliš zapletu a příliš jim propadnu a že mi přestanou osmyslňovat zdejší život a začnou mi ho neúnavně komplikovat. (V. Havel) (26) Nadále trvá povinnost pojištěnců ohlásit příslušné pobočce nebo expozituře pojišťovny veškeré změny v osobních údajích. (27) Po období nedostatku železného šrotu, kdy ocelárna musela omezit denní počet taveb, se nyní situace stabilizovala. (28) Pozvolna se mu vracel pocit, že je fit a pánem situace. (29) Dolní Věstonice vstoupily do povědomí četnými archeologickými nálezy, zejména soškou Venuše, objevenou profesorem Karlem Absolonem v roce 1925, a pozůstatky osídlení ze starší doby kamenné. (30) Součástí města Znojma je bývalý premonstrátský klášter Louka, který byl založen koncem dvanáctého století a stal se záhy střediskem hospodářských, pokrokových i kulturních snah regionu. (31) Dva šálky kávy vypité časně ráno mohou prý na celý den zmírnit sennou rýmu. (32) Na přelomu 18. a 19. století dovršoval své dílo o českém jazyce a literatuře Josef Dobrovský, žijící od roku 1797 ve stínu Nostického paláce ve skromném domku na Kampě. (33) Je nesporné, že příprava budoucích učitelů vyžaduje jak souhrn vědomostí, tak také schopnost aplikovat je při řešení pedagogických problémů. (34) Slůvko inovace je zaklínadlem moderní doby.

Klíč k řešení cv. č. 14: V celku (1) funguje výraz *pozorný* u substantiva *rozhodčí* jako nerozvitý shodný adjektivní přívlastek, spojení *pozorný rozhodčí* je jako jmenná fráze použito ve funkci subjektu; základem jmenné fráze *nefér hru obou týmů*, která zde představuje rozvitý předmět, je substantivum *hru*, to je rozvíjeno jednak nerozvitým (holým) adjektivním přívlastkem *nefér*, který považujeme za shodný, i když je tvořen nesklonným adjektivem, jednak rozvitým neshodným přívlastkem *obou týmů* se základem *týmů* (ten je řízen do genitivu adnominálního,

je to tedy rekční přívlastek); substantivum *týmů* je dále rozvíjeno shodným přívlastkem *obou* – ten je vyjádřen základní číslovkou.

CVIČENÍ č. 15

Vyhledejte v textu všechny zvláštnosti a nepravidelnosti, jako jsou polovětné útvary, volně vytčené větné členy, případně elipsy. Rozhodněte, které součásti textu se chovají jako vsuvky. Povšimněte si také vokativů. Odlište případně ty příkladové věty, v nichž není obsažen žádný z uvedených jevů a jejichž interpunkce je dána jinými pravidly:

(1) Otec (,) usmívaje se svým neznatelným úsměvem (,) potřásal chápavě hlavou. (2) Senoseč, to si pamatujte, je doba bouřek. (3) Posluchač se dozvídá nejen o osudech postav, ale i o jejich pocitech či dohadech. (4) K důkladné prohlídce přírodních rezervací této oblasti, jak mě informovali polští přátelé, by zvědavému návštěvníkovi nestačily ani tři měsíce. (5) Do způsobu, jak se obléká, každý člověk promítá i svůj estetický vkus. (6) Starost o malé děti, to není pro osamělou ženu žádný med. (7) Takové zimy, moji milí, jaké bývaly kdysi, už dávno nebývají! (8) Studenti přihlášení na stáž v zahraničí se dostaví, jak bylo už oznámeno, v pondělí ráno do auly. (9) Rozvrhnout si práci lépe, nemusel bych před zkouškou studovat po nocích. (10) Stát se učitelem, to byl v dětství můj sen. (11) Teď mám jinou touhu – procestovat pořádný kus světa. (12) Chlapec začal vyprávět svůj příběh, nesměle, zajíkavě. (13) V podstatě z nutnosti, dané nynější hlubokou krizí, se italský automobilový koncern zaměřil na výrobu maloobjemových vozů. (14) Jednal jste tehdy, promiňte mi mou upřímnost, jako hlupák. (15) Procházel jsem se s jednou dívkou, jmenovala se tuším Ivana, alejí rozkvetlých stromů. (16) Ty stromy, to byly třešně. (17) Nádherná, ta rozkvetlá poezie jara! (18) Pan čepičář, sám sebou spokojen, hvízdaje jako kos a smeknutou čepicí si ovívaje zpocené čelo, kolébal se dolů do Rukapáně. (19) Konečně uviděl moře, po kterém toužil, to moře, které ho vábilo. (20) Představení, to býval pro herce obřad. (21) Stále přibývá civilizačních nemocí, tedy nemocí ze životního stylu. (22) Zchvácený a zpocený, ale šťastný doběhl Pavel do cíle maratonu. (23) Ta má ale štěstí, zmije jedna falešná! (24) Boží mlýny, jak známo, melou sice pomalu, ale jistě. (25) Vranovský zámek, tyčící se nad Dyjí na sedmdesát šest metrů vysoké skále, odolal v roce 1645 i obléhání švédským vojskem. (26) Dokládat nezáživnou gramatickou teorii pestrými jazykovými příklady ze života může, a ověřila jsem si to nejednou v praxi, studentům usnadnit pochopení látky. (27) Vysoký obsah vitaminu C nabízí pažitka, patřící k nejranější zelenině. (28) Divadlo a film, to jsou dvě jeho lásky.

Klíč k řešení cv. č. 15: V celku (1) je čárkami oddělena polovětná přechodníková konstrukce, která větněčlensky funguje jako volně připojený subjektový doplněk; celek (1) je tedy nutno posuzovat jako jednoduchou větu. V celku (2) se vyskytuje vsuvka (parenteze) *to si pamatujte*; celek je opět jednoduchá věta. V celku (3) se žádná zvláštnost nevyskytuje; zastoupena je pouze rozvitá koordinační skupina (*nejen*) *o osudech postav,* (*ale i*) *o jejich pocitech či dohadech,* která funguje jako několikanásobný rozvitý předmět (se základy (*nejen*) *o osudech,* (*ale i*) *o pocitech či dohadech*); v koordinační skupině se čárka klade mezi složky, je-li k tomu důvod (zde jiný než slučovací poměr mezi první a druhou složkou).

CVIČENÍ č. 16

Pojmenujte nedostatky ve výstavbě těchto výpovědí, odstraňte je a vysvětlete, čím byly způsobeny.

(1) Čtrnáct dní po přichycení klíštěte bychom se měli vyvarovat větší námaze. (2) Tento autor patří a je uváděn ve slovnících našich spisovatelů tvořících v exilu. (3) Sportovní tým míří na vyšší ambice. (4) Policie varovala občany, aby nemanipulovali a neotvírali podezřelé balíčky. (5) Pokus o převzetí moci hrozbou násilím vzbouřencům nevyšel. (6) Dbejte na stav vám svěřeným nástrojům. (7) Upozorňujeme vás o změně telefonního čísla naší provozovny. (8) Mladí lidé spontánně vyjádřili svůj odpor se zbrojením. (9) Bez označení CZ mohou vaše auto na hranicích uštědřit nemilou pozorností. (10) Obáváme se, že někteří učitelé se se svými úkoly nezhostí dobře. (11) S takovými postoji a podvodnými praktikami, s jejichž pomocí Milada prozatím hladce a bez nesnází proplouvala životem, aniž by trpěla výčitkami svědomí, nelze omluvit. (12) Parlament schválil řadu potřebných zákonů pro stát. (13) Těmto nedostatkům se snažte vyvarovat. (14) Překvapují mě a nesouhlasím s tvými názory. (15) Agentura vykonává a zodpovídá za veškerou výměnu programů se zahraničními partnery. (16) Ani jedna z navržených variant dopravním podnikem příliš nevyhovuje. (17) Rovnoprávnosti ženy, když je žena zaměstnaná, má náročné povolání a rodinu, sotva takto můžeme zajistit. (18) Podle vývoje ve světě a podle poměrů na trhu také my upravujeme a pracujeme s naší výrobní strategií. (19) Všelijakým zklamáním, která jsme nečekali a s jejichž dopadem jsme předem nemohli počítat, i když jsme se snažili o prozíravost a nadhled, nám život také uštědřil. (20) Děti nadchl western s typickou situací pro americký Západ. (21) Pokoušela jsem se rodiče přesvědčit k souhlasu. (22) Se jménem tvůrce, který žil nejprve ve Spojených státech a potom střídavě v Paříži a v Londýně, kde vydal většinu svých odborných pojednání, jistě neslyšíte poprvé.

Klíč k řešení cv. č. 16: V celku (1) je nedostatek způsoben kontaminací, náležitá vazba *vyvarovat se něčeho* je tu zkřížena s vazbou významově blízkého slovesa *vyhnout se něčemu*, odtud nenáležitá vazba „vyvarovat se větší námaze“. Spr.: *Čtrnáct dní po přichycení klíštěte bychom se měli vyvarovat větší námahy.* V celku (2) se vyskytlo zeugma: správně *patřit k někomu* a *být uváděn v něčem*. V celku (3) se zkřížily (kontaminovaly) dva frazémy: *mít vyšší ambice* X *mířit k vyšším cílům*.

CVIČENÍ č. 17

Mezi následujícími celky vyhledejte parataktická (souřadná) souvětí, zjistěte, jakým spojovacím prostředkem jsou v nich věty spojeny, a pojmenujte významový poměr. Odlište tyto typy od parataktických spojení na úrovni mluvnicky závislých vět (= vedlejších vět parataktický spjatých mezi sebou), resp. na úrovni větných členů (u tzv. několikanásobných větných členů). (1) Moje vtipné, jenže cynické výroky se často objevovaly v tisku, zejména v Kinorevui. (2) Moje začátky v divadle byly velmi nesnadné, neboť jsem nedokázala využít darů, které jsem dostala do vínku. (3) Měl přijet i Vláďa z Prahy, avšak včera volala jeho sekretářka, že ho narychlo odvolali k jakési supervýznamné akci. (4) Paní Venuše ráda zdůrazňovala, že je od rány, ale mně připadalo, že má povahu dobrodušnou a že na ni v životě doplácela. (I. Klíma) (5) Pochopil jsem, že společnost je velmi záhadné zvíře o mnoha tvářích a skrytých potencích a že je velmi neprozíravé uvěřit vždy jen té jedné tváři, kterou nastavuje, a domnívat se, že je to ta pravá a jediná. (V. Havel) (6) Měla jsem neodolatelnou chuť dokázat, že hezká ženská nemusí být příslovečně hloupá, ale že může být taky chytrá a vtipná, a po Haasově vzoru jsem často trousila poznámky, které ostatní lidi zraňovaly. (A. Mandlová) (7) Chvíli jsem naslouchal jejímu vyprávění, které těkalo mezi obrazy a vinnými sklípky, a pak jsem dodal, že rád vzpomínám na její návštěvu a těšilo by mě, kdybych ji zase někdy uviděl. (8) Buď se konečně

rozvedeš, anebo mi už nechoď na oči, Milane! (9) Někteří lidé si myslí, že studovat češtinu není nic těžkého, a my teď pociťujeme na vlastní kůži, kolik je v naší mateřštině záludností. (10) Únor bílý, pole sílí. (11) V moderní kuchyni se zvěřina kupodivu nenakládá, ba ani se neprotýká slaninou. (12) Bála jsem se, že zmoknu, obloha se totiž černala temnými mračny. (13) Na nejzazším cípu opevněné plochy mikulčického hradiště byly zjištěny mohutné dubové pilíře původního mostu, který se klenul přes řeku Moravu nejen v době velkomoravské, ale už i ve staletích předchozích. (14) Dívka roste každou rozmluvou s dospělými, učí se mlčet, když má poslouchat, a povídá, až na ni přijde řada. (15) Vyskytly se u nás občas hlasy, že máme v zájmu národní svébytnosti vymýtit ze svého životního usilování cizí vlivy a uzavřít se jen ve svém vlastním myšlenkovém prostředí. (16) V pospolitosti lidí je jedinec odpovědenen celku, a proto od každého je zapotřebí vyžadovat poctivou práci i rozumný a spravedlivý úsudek.

Klíč k řešení cv. č. 17: V celku (1) jsou parataktický spojeny pouze složky několikanásobného shodného přívlastku (*vtipné, jenže cynické;* uplatňuje se tu odporovací spojka), není to ani souvětí, jen jednoduchá věta s adordinační skupinou ve funkci komplexního příslovečného určení místa *v tisku, zejména v Kinorevui*. V celku (2) jsou parataktický spjaty dvě úvodní hlavní – významový poměr příčinný (spojka *neboť*). V celku (3) jsou parataktický spjaty dvě úvodní hlavní – významový poměr odporovací (spojka *avšak*).

CVIČENÍ č. 18

Rozlišujte souvětí parataktická od hypotaktických, určete počet vět a povšimněte si spojovacích prostředků.

(1) To nebyl útěk, to byl let nízko nad zemí. (2) Možná by se zvířátka ještě dlouho dohadovala, kdyby nezasáhla veverka. (3) Hleděl do její hezké tváře, která rozohněnou řečí ještě získala na kráse, a pocítil jasnou převahu. (4) Časy, kdy voda v našich řekách byla čistá nejen u pramenů, ale i na cestě kolem měst, kdy se v ní dali lovit pstruzi a lososi, jsou dávno pryč. (5) Nadechl se, neřekl však ani slovo. (6) Gazík zlostně zavrčel, jakoby zlostně se prohrábl blátem a pomalu se smýkal po silnici. (7) Fantazie je vítr, který v lidském jedinci ukládá semínko zvědavosti a touhy nahlédnout pod roušku tajemství. (8) Věř tomu, kdo tě nezklame, a nezklam toho, kdo ti věří. (9) Starší lidé nebývají ukvapení, mají své zkušenosti. (10) Starší lidé nebývají ukvapení, protože už mají své zkušenosti. (11) Starší lidé mají už své zkušenosti, nebývají tedy ukvapení. (12) Stále není známo, kdo bude členem zkušební komise. (13) Umyté vlasy uschnou rychleji, promneme-li je nahřátým ručníkem. (14) Kolikrát ti mám opakovat, že dnes nemám vůbec čas! (15) Vyjadřoval se o dívkách s pohrdáním, čímž si je znepřátelil. (16) Autor se snažil, aby vytvořil románové typy, jimž by čtenář uvěřil. (17) Během umělého dýchání kontrolujeme, zda hrudník vykonává dýchací pohyby. (18) Na pravém břehu Rýna, kde řeka, jež až dosud směřovala k západu, mění směr (,) volným obloukem se otáčejíc k severu, táhne se skalnaté pohoří, prorvané roklemi a pokryté hrozivými, mučivými hvozdy. (19) Beton je ohnivzdorný, pevný, trvanlivý, ale má značnou vodivost tepla, a proto se nehodí pro obytné místnosti. (20) I když se snažila, nedokázala se chovat srdečně. (21) Kluci, tváře celé rozhořelé, jen kmitali po kuchyni, aby se maminka náhodou nevrátila během všech těch příprav a aby byl oběd včas hotový. (22) Dítě do rodiny mladých lidí patří, je jako rozinka ve vánočce života. (23) Spěchej, aby ti neujel autobus. (24) Spěchej, jinak ti ten autobus ujede!

Klíč k řešení cv. č. 18: Celek (1) je parataktické souvětí o dvou větách, které jsou spojeny adyndeticky (bezespoječně); významový poměr je tu odporovací, dalo by se doplnit *ale*. V celku (2) je 1. věta hlavní, 2. vedlejší (podmínková); souvětí hypotaktické. V celku (3) se mezi 2

hlavními větami (spojenými slučovacím *a*) ocitla věta vedlejší (přívlastková); parataktické souvětí.

CVIČENÍ č. 19

V následujících složitých souvětích zjistěte počet vět a graficky znázorněte jejich stavbu. Určujte také druhy vedlejších vět podle jejich větněčlenské platnosti a všímejte si použitých spojovacích prostředků:

(1) Když vlak zastavil a na schůdkách posledního vagonu se objevila Anna, vytrhl se Vašek Lubošovi a s radostným pokřikem se rozběhl po nástupišti. (2) Když někdo telefonuje z prosklené budky, pozoruji ho, jak se při tom tváří, a snažím se uhodnout, s kým asi mluví a o čem je řeč. (3) Slunce rozpalovalo písek, pražilo do mořské hladiny, tetelilo se ve slaném vzduchu a pronikalo zavřenýma očima hluboko pod povrch těla, jež naplňovalo ospalým uspokojením a lhostejností, čeřenou pouze drobnými záchvěvy vědomí, mechanicky zaznamenávajícího šelestění kroků, mlaskání příboje, útržky slov, hudbu, zvuky a kolébavé šumění krve v uších. (J. Mucha) (4) Jednou se stalo, že do pracovny vstoupil šedovlasý muž v brýlích, rozhlédl se, a když spatřil pouze devítiletého chlapce, nespokojeně svraštil obočí, zeptal se, kde je profesor Adam, a zamířil k psacímu stolu. (5) Přál jsem si rychle usnout, ale vnímal jsem, jak se noc kolem mě tichounce plíží jako lovící kočka, pro niž ztratilo smysl vše kromě tušené kořisti. (6) Jsou kritikové, kteří mají svůj posudek hotový již před vstupem do divadla, a jsou kritikové, kteří nabudou názoru až po přečtení posudků ostatních kritiků. (7) Prolétá-li pilot nízkou oblačností, nic nevidí, pouze ví, že se za několik okamžiků přiblíží k přistávací ploše a že musí přistát tak, aby nevybočil z dráhy a letadlo včas ubrzdil. (8) Markéta stoupala do svahu naslouchajíc, jak jí udusaný sníh křupe pod nohama, a nepatrně se usmívala tomu průzračnému smrákání kolem, které vypadalo, jako by je naaranžoval nějaký sentimentální výtvarník. (9) Šel zajíček koledovat, velkou nůši měl, ale jak se koleduje, vůbec nevěděl. (10) Věci jsou někdy krásné, protože trvají jen několik vteřin, je však také ideál krásy, který je věčný. (11) Listy smetanky lékařské se sbírají, dokud rostlina nekvete, a používají se na salát, v menším množství se přidávají do jarní bylinkové polévky. (12) Než se rozhodneme, že si vezmeme půjčku, musíme dobře zvážit její účelnost a přesně naplánovat, jak ji budeme splácet. (13) Jestliže do vody, z níž budeme vařit kávu, přidáme kousek skořicové kůry, nemusíme hotovou kávu sladit. (14) Řezaným květům ve váze vyměňujeme vodu často, a aby voda v nádobě nehnila, vkládáme do ní kousek dřevěného uhlí nebo i kousek stříbra. (15) Hořké mandle bývaly dříve oblíbenou přísadou do těsta, avšak jejich častější požívání by mohlo dokonce způsobit otravu, proto se jim raději vyhýbáme. (16) Zazvonila, přestože věděla, že Andula bude touto dobou ještě určitě spát, a vzápětí několikrát netrpělivě zaklepala. (17) Národ se nestává velkým jen svým územím nebo počtem obyvatel, ale roste především svými úspěchy ve vědě, ve výzkumu a ve výrobě, sílí a vzkvétá myšlenkami, které obdivně berou za své i lidé mluvící jinou řečí. (18) Volič může upravit volební lístek tak, že škrtne jméno kandidáta, s nímž nesouhlasí, a ponechá neoznačené návrhy, které podporuje.(19) I když byl otec přesvědčen, že Saša nemohla mít lepšího muže, který by jí poskytl tolik, upadal znovu do bolestných pochybností, zda ona si toho je vědoma a dovede-li se podle toho zachovat. (20) Moc by mě potěšilo, kdyby tohle moje povídání přijali čtenáři jako můj upřímný pokus být nápomocen zemi, v níž jsem se narodil, kterou miluji a na niž jsem hrdý.

Klíč k řešení cv. č. 19: Souvětí (1) obsahuje 2 vedlejší věty časové a 2 věty hlavní. Vedlejší věty jsou připojeny k následující dvojici vět hlavních pomocí hypotaktické spojky *když* (ve

druhé vedlejší větě se spojka sice neopakuje, ale mohla by být doplněna) a navzájem jsou spojeny paratakticky slučovacím *a*. Také hlavní věty jsou spolu spojeny paratakticky slučovacím *a.*

CVIČENÍ č. 20

Pokuste se tyto souvětné struktury posoudit z hlediska sémantické klasifikace souvětí.

(1) Když jsem se jednou vracel domů, postával před vchodem náš domovník a s jízlivým úsměvem mi sdělil, že můj nábytek je vystěhován. (2) Koruna byl za našeho mládí obnos, s nímž se dalo přežít do druhého dne. (3) Ten pořad se mi nelíbil, dokonce mě vyprovokoval, abych napsal pohoršený dopis. (4) Člověk nemá věřit všemu, co řeknou jiní.

(5) Johanka neví, jak má na jeho sdělení reagovat, a v rozpacích si tře špičku studeného nosu. (6) Byl jsem špatný student a na všechno špatné člověk zapomíná velice rád. (7) Maminka se usmála, vysvětlila mu, proč si oslíka nechat nemůžeme, a on jí slíbil, že si ho brzy zase odvede. (8) Aby byl výčet ztrát a nálezů úplný, je třeba dodat, že na nejvyšší polici u stropu, kam málem nikdo nedohlédl, se stydlivě krčila hadrová opice bez ocasu. (9) Z balkonu měl Rek krásnou vyhlídku na ulici, kde jezdila auta, a dohlédl i na hřiště, kde si hrály děti. (10) Po třech týdnech strávených v proslulých putykách páté cenové skupiny a ve špičkových nádražních bufetech jsem dospěl k názoru že občan stravující se v těchto podnicích musí mít kachní žaludek. (11) Já jsem stáhl zatemnění, rozsvítil jsem světla v dopravní kanceláři a v kanceláři pana přednosty jsem rozsvítil petrolejovou lampu se zeleným stínítkem, i když tam byla elektrika. (12) Při nakupování pomerančů a citronů dbáme na to, aby plody byly na omak pevné a pěkně vybarvené. (13) Budete-li trpěliví, třeba najdete na louce i vytoužený čtyřlístek. (14) Když dostanete jarní alergickou rýmu a když vám bez ustání teče z nosu i z očí, není určitě snadné vypadat jakž takž k světu. (15) Bývalý narkoman běhá, aby zabil myšlenku na drogy, a z obavy před reakcí okolí zatím tají své jméno.

Klíč k řešení cv. č. 20: (1) První tři propozice jsou navzájem spojené, až poslední je zapojená do předchozí. (2) Druhá propozice je zapojená do první. (3) První dvě propozice jsou spojené, třetí je zapojená do předchozí.

PŘÍLOHA

Ukázka interpunkčního diktátu s řešením:

Česká pošta a její služby (TEXT BEZ INTERPUNKCE)

1. Každý z nás jistě občas využívá služeb pošty a každému se může se stát že potřebuje poradit ve věcech jimiž si není jist nebo s nimiž se dosud nesetkal.
2. Většinu dotazů jsou schopny uspokojivě zodpovědět i pracovnice které úřadují u poštovních přepážek ale nelze čekat že se mohou každému tazateli věnovat neomezenou dobu.
3. Snahou České pošty je vycházet svým zákazníkům všemožně vstříc proto také přistoupila ke zřízení nového bezplatného informačního telefonního servisu který je dostupný v pracovních dnech a sobotu na čísle uvedeném v záhlaví letáku.
4. Nové informační centrum má k dispozici veškeré databáze které souvisejí s poštou a školené pracovnice se v krátkém čase pomocí výpočetní techniky vynasnaží zodpovědět každý dotaz.
5. Zájemci mohou zjistit jak mají poslat zásilku aby na místo určení dorazila v co nejkratším čase nebo aby byla cenově co nejvýhodnější pracovníci ihned vyhledají a sdělí směrovací čísla navíc zde disponují také novinkami zajímajícími filatelisty.

6. Pošta bude napříště zlepšovat také komfort při přepravě balíků neboť svoz většího množství balíků přímo od zákazníka bude nyní umožněn rovněž u běžných zásilek nikoli pouze u expresních balíků.
7. Česká pošta společnost s dlouholetou tradicí hledá cesty jak usnadnit dopravu zásilek všeho druhu a jak vyhovět široké klientele.

Česká pošta a její služby: řešení s odůvodněním interpunkce

1. Každý z nás jistě občas využívá služeb pošty a každému se může se stát, že potřebuje poradit ve věcech, jimiž si není jist nebo s nimiž se dosud nesetkal.

Dvě úvodní věty jsou hlavní, mezi nimi slučovací poměr a typická spojka *a*; následuje vedl. věta podmětná, na ní je závislá dvojice vedl. vět přívlastkových (ty jsou na stejné úrovni, spjaté slučovacím *nebo*).

2. Většinu dotazů jsou schopny uspokojivě zodpovědět i pracovnice, které úřadují u poštovních přepážek, ale nelze čekat, že se mohou každému tazateli věnovat neomezenou dobu.

První věta hlavní, další vedl. přívlastková (připojená vztažným zájmenem *které*, jež současně funguje i jako větný člen této věty = podmět), další hlavní věta je připojena odporovací spojkou *ale*, poslední věta je vedl. předmětná (se spojkou *že*).

3. Snahou České pošty je vycházet svým zákazníkům všemožně vstříc, proto také přistoupila ke zřízení nového bezplatného informačního telefonního servisu, který je dostupný v pracovních dnech a sobotu na čísle uvedeném v záhlaví letáku.

První i druhá věta jsou hlavní (spojeny důsledkovým *proto*), poslední věta je vedl. přívlastková (vzt. zájmeno *který* funguje stejně jako výše v celku č. 2). Obrat *uvedeném v záhlaví letáku* je těsný přívlastek k substantivu *(na) čísle*, čárkou se neodděluje.

4. Nové informační centrum má k dispozici veškeré databáze, které souvisejí s poštou, a školené pracovnice se v krátkém čase pomocí výpočetní techniky vynasnaží zodpovědět každý dotaz.

Mezi první a třetí větu v pořadí, které jsou hlavní a jsou spojeny *slučovacím a*, se vklínila vedl. věta přívlastková.

5. Zájemci mohou zjistit, jak mají poslat zásilku, aby na místo určení dorazila v co nejkratším čase nebo aby byla cenově co nejvýhodnější, pracovníci ihned vyhledají a sdělí směrovací čísla, navíc zde disponují také novinkami zajímajícími filatelisty.

První věta je hlavní, další vedlejší předmětná (připojená *jak*), na ní závisí dvojice vedl. vět účelových (na stejné úrovni a vzájemně spojených slučovacím *nebo*), následují další dvě hlavní věty.

6. Pošta bude napříště zlepšovat také komfort při přepravě balíků, neboť svoz většího množství balíků přímo od zákazníka bude nyní umožněn rovněž u běžných zásilek, nikoli pouze u expresních balíků.

První a druhá hl. věta jsou spojeny příčinným (důvodovým) *neboť*, ve druhé hlavní větě se vyskytuje několikanás. vět člen (koordinační skupinu), mezi jehož složky v odpor. poměru se píše čárka.

7. Česká pošta, společnost s dlouholetou tradicí, hledá cesty, jak usnadnit dopravu zásilek všeho druhu a jak vyhovět široké klientele.

Jednoduchá věta obsahuje skupinu s přístavkem (adordinační) *Česká pošta, společnost s dlouholetou tradicí,* dál se zde vyskytuje rozvitá dvojnásobná infinitivní konstrukce s možnostními infinitivy jako základy spojení (*usnadnit a vyhovět*). Tento typ volného rozvitého infinitivu se chová podobně jako vedlejší věta, tj. musí být oddělen čárkou. Mezi složky skupiny (koordinační), které jsou spojeny slučovací spojkou *a*, se čárka neklade.